

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН НАСИХАТТАУ

Утеулиев Жума Тапеневич

7M01101 – Педагогика және психология білім бағдарламасының I курс магистранты,
Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, PhD, қауымдастырылған профессор - Мугауина Г.О.

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп тәжірибесінде жасанды интеллект (ЖИ) арқылы ұлттық тәрбие құндылықтарын насихаттау мәселесі қарастырылады. Мақалада интерактивті кейстер, виртуалды турлар, онлайн симуляциялар және жобалық тапсырмалар сияқты технологиялық әдістердің тиімділігі көрсетілген. Мұғалімдердің тәрбие үдерісінде ЖИ-ді тиімді пайдалану, ұлттық құндылықтарды сабаққа интеграциялау және этикалық талдау жүргізу рөлі айқындалады. ЖИ мен ұлттық тәрбие құндылықтарының үйлесімділігі мектептегі тәрбие сапасын арттыруға және болашақ ұрпақтың жан-жақты дамуына ықпал ететіні көрсетілген.

Түйін сөздер: Жасанды интеллект, ұлттық тәрбие, адал азамат, мектеп тәжірибесі, этикалық білім, мәдени-рухани құндылықтар, интерактивті оқыту, патриоттық тәрбие.

Қазіргі білім беру жүйесі цифрлық технологияларды белсенді қолдану кезеңінде. Жасанды интеллект (ЖИ) тек оқыту процесін жетілдіріп қана қоймай, тәрбие жұмысында да маңызды рөл атқара бастады. Мектеп – оқушының тұлғалық дамуының негізгі ортасы, сондықтан ұлттық тәрбие құндылықтарын насихаттау және адал азамат қалыптастыру басты міндеттердің бірі болып отыр.

Ұлттық тәрбие құндылықтары – адалдық, әділдік, отансүйгіштік, сыйластық сияқты қасиеттерді бойына сіңіруді көздейтін мәдени және рухани элементтер. ЖИ осы құндылықтарды насихаттау үшін интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық жобалар, виртуалды тренингтер және онлайн платформалар арқылы жаңа тәсілдер ұсына алады.

Д.Байбосынов атындағы №13 мектеп-гимназиясы тәжірибесінде оқушыларға ұлттық мәдениет, тарих және әдебиет арқылы этикалық дағдыларды дамыту үшін ЖИ технологиялары енгізілген. Мысалы, виртуалды этнографиялық турлар арқылы оқушылар қазақ халқының дәстүрлері мен тұрмыс салттарымен танысады, ал интерактивті қазақ әдебиеті кейстері олардың тарихи және моральдық шешім қабылдау қабілетін дамытады. ЖИ негізінде әзірленген онлайн викториналар мен симуляциялар оқушылардың адалдық пен әділдік сияқты қасиеттерін практикалық тұрғыдан бекітуге мүмкіндік береді.

Мектеп тәжірибесінде ЖИ платформалары арқылы өткізілген «Ұлттық құндылықтар апталығы», «Тарихи тұлғалармен онлайн кездесу» және «Этнографиялық экспедиция» секілді іс-шаралар оқушылардың мәдени-рухани дамуын күшейтіп, адамгершілік және патриоттық қасиеттерін қалыптастыруға үлес қосады. Мұғалімдер бұл процессте технологияны тек құрал ретінде емес, тәрбиелік ресурс ретінде пайдаланып, оқушыларға ұлттық құндылықтарды түсіндіруде жетекшілік етеді. Осылайша, ЖИ мектептегі тәрбие үдерісін байыта отырып, оқушылардың адамгершілік қасиеттерін, ұлттық сана-сезімін және адал азамат ретінде қалыптасуын қамтамасыз ететін тиімді механизм болып отыр.

Жасанды интеллекттің ұлттық тәрбиеге қосқан мүмкіндіктері:

- **Интерактивті сценарийлер:** Қазақ дәстүрлері мен тарихына қатысты этикалық шешім қабылдау дағдыларын дамыту үшін ЖИ платформалары арқылы виртуалды кейстер жасалады. Мысалы, оқушылар «Қазақ дәстүрлі үй шаруашылығы» тақырыбында шешім қабылдауы қажет интерактивті тапсырмаларды орындайды, бұл олардың жауапкершілік, әділдік және сыйластық қасиеттерін тәжірибеде бекітеді.

- **Мультимедиялық жобалар:** ЖИ арқылы ұлттық өнер мен әдебиет мұрасын таныстыру мүмкіндігі бар. Мысалы, оқушылар «Қазақ эпосы» немесе «Абайдың қара сөздері» тақырыбында виртуалды презентациялар және бейнежобалар дайындайды, бұл олардың шығармашылық қабілетін дамытуға және ұлттық құндылықтарды практикада көрсетуге септігін тигізеді.
- **Виртуалды тренингтер:** Адалдық, әділдік, сыйластық сияқты қасиеттерді өмірлік жағдайларға байланысты үйрету үшін ЖИ симуляторлары қолданылады. Мысалы, «Мектептегі этикалық дилемма» симуляциясы оқушыларды нақты жағдайға қойып, дұрыс шешім қабылдауды үйретеді.

Мектеп тәжірибесіндегі нақты шаралар:

Этикалық клубтар мен дебаттар: Оқушылар «Адалдық пен әділдік» тақырыбында онлайн және офлайн дебаттар өткізеді, бұл олардың ой-пікірін білдіруге және ұлттық құндылықтарды талқылауға үйретеді.

Жобалық тапсырмалар: ЖИ көмегімен оқушылар «Ұлттық салт-дәстүрлерді сақтау» немесе «Тарихи тұлғалар мен олардың өнегесі» тақырыбында топтық жобалар орындайды. Жобалар нәтижесінде топтық ынтымақтастық, жауапкершілік және шығармашылық қабілет дамиды.

Мәдени-рухани сабақтар: Онлайн платформалар арқылы ата-аналарды тарту, мысалы, «Отбасы құндылықтары» вебинарлары ұйымдастырылады, мұнда отбасы мен мектеп арасындағы тәрбие байланысы нығаяды.

Волонтерлік іс-шаралар: ЖИ арқылы ұйымдастырылған «Қазақ мәдени мұрасын сақтау» волонтерлік жобалары оқушылардың жауапкершілігі мен патриоттық сезімін дамытуға мүмкіндік береді.

Ұлттық салт-дәстүрлерді көрсету: Мерекелерді және дәстүрлі рәсімдерді виртуалды турлар арқылы өткізу. Мысалы, Наурыз мейрамы бойынша онлайн шеберлік сабақтары ұйымдастырылып, оқушылар дәстүрлі ойындар мен тағамдарды виртуалды тәжірибеде үйренеді.

Онлайн симуляциялар мен тесттер: Оқушылардың адалдық және әділдік сияқты қасиеттерін бақылау үшін ЖИ көмегімен «Мектептегі қиын жағдайларды шешу» симуляциялары өткізіледі.

Мұғалімнің рөлі:

Мұғалім технологияны тек құрал ретінде емес, тәрбие ресурсы ретінде қолдануы қажет. Ғылыми тұрғыдан қарағанда, мұғалімнің рөлі оқушылардың адамгершілік және ұлттық құндылықтарын дамытуда шешуші болып табылады. Зерттеулер көрсеткендей, жасанды интеллект платформаларының тиімділігі тек олардың техникалық мүмкіндіктерінде ғана емес, оны педагогикалық әдістемелермен үйлестіргенде жоғары болады.

Мұғалімнің негізгі әрекеттері:

Мұғалімнің жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын пайдалану арқылы ұйымдастыратын оқу-тәрбие үдерісі қазіргі білім беру жүйесінің инновациялық бағыты ретінде қарастырылады. ЖИ негізінде құрылған тарихи немесе әдеби кейстерді талдау оқушылардың когнитивтік және тұлғалық дамуына кешенді әсер етеді. Мұндай кейстер оқушыларды тек ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді талдаушы, шешім қабылдаушы субъект ретінде қалыптастырады. Мысалы, «Тарихи тұлғаның таңдауы» тақырыбында ұсынылған виртуалды кейстерді талдау барысында оқушылар белгілі бір тарихи кезеңдегі тұлғаның шешім қабылдау жағдайын модельдейді, баламалы шешімдерді қарастырады, олардың салдарын болжайды және әр шешімді этикалық категориялар – адалдық, әділдік, жауапкершілік тұрғысынан негіздейді. Бұл үдеріс оқушылардың сыни ойлау қабілетін, моральдық пайымдауын және құндылықтық бағдарларын дамытады.

ЖИ технологиялары негізінде ұйымдастырылатын онлайн жобалық тапсырмалар мен симуляциялық орта оқушылардың оқу әрекетін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Мұғалім әр оқушының жауапкершілігін, топтық өзара әрекеттесуін, шешім қабылдау стратегияларын, сондай-ақ эмоционалдық және әлеуметтік реакцияларын ғылыми тұрғыдан

талдай алады. Жиналған деректер оқу үдерісіне деректерге негізделген тәсілді енгізуге мүмкіндік береді және оқушылардың тұлғалық және әлеуметтік құзыреттіліктерінің қалыптасу динамикасын айқындайды.

ЖИ құралдарын қолданудың тағы бір маңызды бағыты – ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді білім беру мазмұнына интеграциялау. Виртуалды турлар, интерактивті әдеби кейстер және онлайн форматтағы ұлттық мерекелер оқушылардың мәдени-танымдық көкжиегін кеңейтеді. Мысалы, тарихи-мәдени орындарға виртуалды саяхат жасау немесе ұлттық әдеби шығармалар негізінде кейстік тапсырмалар орындау арқылы оқушылар ұлттық құндылықтарды тереңірек түсінеді және оларды заманауи контексте қайта пайымдайды. Бұл үдеріс олардың патриоттық сана-сезімін, ұлттық бірегейлігін және мәдени құндылықтарға деген құрметін қалыптастырады.

Мұғалімнің негізгі рөлі – ЖИ құралдарын тек техникалық ресурс ретінде емес, тәрбиелік және дамытушы құрал ретінде тиімді пайдалану болып табылады. Ол оқушыларды өз ойын еркін жеткізуге, дәлелдеуге, сыни тұрғыдан бағалауға және саналы шешім қабылдауға бағыттайды. ЖИ арқылы ұсынылатын жағдайлық тапсырмалар мен модельдер оқушыларды нақты өмірлік немесе тарихи контекстерде әрекет етуге үйретеді, бұл олардың әлеуметтік бейімделуін күшейтеді.

ЖИ құралдарын тәрбие үдерісінде әдістемелік және этикалық тұрғыдан үйлестіру ерекше маңызға ие. Технологияны мақсатты және педагогикалық тұрғыдан негіздеп қолдану, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың үйлесімін қамтамасыз ету, оқушы деректерінің қауіпсіздігі мен этикалық нормаларды сақтау – осы бағыттағы негізгі қағидалар болып табылады. Осындай кешенді тәсіл нәтижесінде оқушылардың адамгершілік, патриоттық және азаматтық қасиеттері тиімді қалыптасады. Бұл қазіргі мектеп тәжірибесінде «адал азамат» моделін қалыптастырудың маңызды алғышарты болып саналады.

Д.Байбосынов атындағы №13 мектеп-гимназиясының тәжірибесі көрсеткендей, ЖИ платформалары арқылы ұйымдастырылған интерактивті кейстер, виртуалды турлар, симуляциялар және жобалық тапсырмалар оқушылардың жан-жақты дамуына оң әсер етеді. Бұл тәжірибе олардың сыни ойлау қабілетін, шешім қабылдау дағдыларын, әлеуметтік жауапкершілік деңгейін арттырады, сондай-ақ мәдени-рухани құндылықтарға қызығушылығын күшейтеді. Мұғалімдердің кәсіби рөлі осы процессте трансформацияланып, олар тек білім беруші ғана емес, фасилитатор, модератор және тәрбие үдерісінің стратегиялық ұйымдастырушысы ретінде көрінеді. Мұғалімдер ЖИ құралдарын пайдалана отырып, оқу мен тәрбиені кіріктіре ұйымдастырады және оқушылардың жеке даму траекториясын ескереді.

Жасанды интеллект технологиялары мен ұлттық тәрбие құндылықтарының үйлесімді интеграциясы білім беру үдерісін сапалы жаңа деңгейге көтереді. Бұл бағыт оқушылардың тұлғалық және кәсіби дамуын қамтамасыз етеді, қоғамдағы адалдық, әділдік және жауапкершілік мәдениетін нығайтады, шығармашылық және интеллектуалдық әлеуеттің дамуына ықпал етеді. Аталған үдеріс мектеп, отбасы және қоғам арасындағы тығыз өзара әрекеттестікті талап етеді. Осылайша, цифрлық дәуір жағдайында тәрбие беру жүйесін жаңғырту – қазіргі білім беру саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады..

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қасымжанов Ә. Рухани құндылықтар философиясы. Алматы: Ғылым баспасы. 1998.
2. Абай Құнанбайұлы. Қара сөздер. Алматы: Жазушы баспасы. 2002.
3. Сұлтанов Ж. Мектептегі адамгершілік тәрбие жүйесі. Алматы: Қазақ университеті баспасы. 2015.
4. Мұқашев Е. Ұлттық құндылықтар және жас ұрпақ тәрбиесі. Астана: Елбасы баспасы. 2018.
5. Өтепбергенова А. Білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану. Алматы: Рауан баспасы. 2020.
6. Әбдімәлік С. Қазіргі мектепте адамгершілік тәрбиенің педагогикалық негіздері. Шымкент: Оңтүстік Қазақстан баспасы. 2019.

7. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасы. Алматы: Рауан баспасы. 2012.